

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (втори състав)

25 януари 2024 година(*)

„Преюдициално запитване — Конкуренция — Картели — Член 101 ДФЕС — Определяне от съсловна организация на адвокатите на минималните размери на адвокатските възнаграждения — Решение на сдружение от предприятия — Забрана за съда да присъжда разноски за адвокатски възнаграждения в размер, по-нисък от минималните размери — Ограничаване на конкуренцията — Обосновки — Легитимни цели — Качество на предоставяните от адвокатите услуги — Изпълнение на решение от 23 ноември 2017 г., ЧЕЗ Електро България и Фронтекс Интернешънъл (С-427/16 и С-428/16, EU:C:2017:890) — Възможност за позоваване на съдебната практика Wouters при наличие на ограничение на конкуренцията с оглед на целта“

По дело С-438/22

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Софийски районен съд (България) с акт от 4 юли 2022 г., постъпил в Съда същия ден, в рамките на производство по дело

„Ем акаунт БГ“ ЕООД

срещу

„Застрахователно акционерно дружество Армеец“ АД

СЪДЪТ (втори състав),

състоящ се от: А. Prechal, председател на състава, F. Biltgen, N. Wahl (докладчик), J. Passer и M. L. Arastey Sahún, съдии,

генерален адвокат: L. Medina,

секретар: Р. Стефанова-Камишева, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 6 юли 2023 г.,

като има предвид становищата, представени:

- за „Ем акаунт БГ“ ЕООД, от И. Стоева, В. Тодорова и М. Йорданова, адвокати,
- за „Застрахователно акционерно дружество Армеец“ АД, от Б. Дачев,
- за българското правителство, от Т. Митова и С. Русева, в качеството на представители,
- за Европейската комисия, от Т. Baumé и Е. Русева, в качеството на представители,

предвид решението, взето след изслушване на генералния адвокат, делото да бъде разгледано без представяне на заключение,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 101, параграфи 1 и 2 ДФЕС във връзка с член 2 от Регламент (ЕО) № 1/2003 на Съвета от 16 декември 2002 година относно изпълнението на правилата за конкуренция, предвидени в членове [101 ДФЕС и 102 ДФЕС] (ОВ L 1, 2003 г., стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 8, том 1, стр. 167) и член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“).
- 2 Запитването е отправено в рамките на спор между „Ем акаунт БГ“ ЕООД и „Застрахователно акционерно дружество Армеец“ АД по повод на искане за обезщетение по имуществена застраховка за кражба на лек автомобил, както и за обезщетение за забава.

Правна уредба

Правото на Съюза

- 3 Член 2 от Регламент № 1/2003, озаглавен „Тежест на доказване“, предвижда:
„При всяко производство на национално или общностно равнище във връзка с прилагането на членове [101 ДФЕС и 102 ДФЕС] тежестта на доказване на

нарушение на член [101], параграф 1 или на член [102 ДФЕС] се носи от страната или органа, който твърди наличието на нарушение. Предприятието или сдружението на предприятия, което ще се възползва от възможността по член [101], параграф 3 [ДФЕС], носи тежестта на доказване, че условията на посочения параграф са изпълнени“.

Българското право

ГПК

- 4 Член 78 от Гражданския процесуален кодекс (наричан по-нататък „ГПК“), озаглавен „Присъждане на разноски“, гласи:

„(1) Заплатените от ищеца такси, разноски по производството и възнаграждение за един адвокат, ако е имал такъв, се заплащат от ответника съразмерно с уважената част от иска.

[...]

(5) Ако заплатеното от страната възнаграждение за адвокат е прекомерно съобразно действителната правна и фактическа сложност на делото, съдът може по искане на насрещната страна да присъди по-нисък размер на разноските в тази им част, но не по-малко от минимално определения размер съобразно чл. 36 от Закона за адвокатурата.

[...]“.

- 5 Член 162 от ГПК постановява, че „[к]огато искът е установен в своето основание, но няма достатъчно данни за неговия размер, съдът определя размера по своя преценка или взема заключението на вещо лице“.

- 6 Съгласно член 248 от ГПК:

„(1) В срока за обжалване, а ако решението е необжалваемо - в едномесечен срок от постановяването му, съдът по искане на страните може да допълни или да измени постановеното решение в частта му за разноските.

(2) Съдът съобщава на насрещната страна за исканото допълване или изменяне с указание за представяне на отговор в едноседмичен срок.

(3) Определението за разноските се постановява в закрито заседание и се връчва на страните. То може да се обжалва по реда, по който подлежи на обжалване решението“.

ЗАДВ

- 7 Член 36, алинеи 1 и 2 от Закона за адвокатурата (ДВ, бр. 55 от 25 юни 2004 г., последно изменен, ДВ, бр. 17 от 26 февруари 2021 г.), в редакцията му, приложима към момента на настъпване на фактите по главното производство (наричан по-нататък „ЗАДВ“), гласи:

„(1) Адвокатът или адвокатът от Европейския съюз има право на възнаграждение за своя труд.

(2) Размерът на възнаграждението се определя в договор между адвоката или адвоката от Европейския съюз и клиента. Този размер трябва да бъде справедлив и обоснован и не може да бъде по-нисък от предвидения в наредба на Висшия адвокатски съвет размер за съответния вид работа“.

- 8 Член 38 от ЗАДВ гласи:

„(1) Адвокатът или адвокатът от Европейския съюз може да оказва безплатно адвокатска помощ и съдействие на: [...]

(2) В случаите по ал. 1, ако в съответното производство насрещната страна е осъдена за разноски, адвокатът или адвокатът от Европейския съюз има право на адвокатско възнаграждение. Съдът определя възнаграждението в размер не по-нисък от предвидения в наредбата по чл. 36, ал. 2 и осъжда другата страна да го заплати“.

Наредба № 1 за минималните размери на адвокатските възнаграждения

- 9 Член 1 от Наредба № 1 от 9 юли 2004 г. за минималните размери на адвокатските възнаграждения (ДВ, бр. 64 от 23 юли 2004 г.), в редакцията ѝ, приложима към фактите по главното производство (наричана по-нататък „Наредба № 1 за минималните размери на адвокатските възнаграждения“), предвижда:

„Размерът на възнаграждението за оказваната от адвоката правна помощ се определя по свободно договаряне въз основа на писмен договор с клиента, но не

може да бъде по-малък от определения в тази наредба минимален размер за съответния вид помощ“.

- 10 Член 2, алинея 5 от тази наредба предвижда, че за процесуално представителство, защита и съдействие по граждански дела възнагражденията се определят съобразно вида и броя на предявените иски, за всеки един от тях поотделно, независимо от формата на съединяване на исковете.
- 11 Член 7, алинея 2 от посочената наредба определя размера на някои възнаграждения за процесуално представителство, защита и съдействие в зависимост по-специално от стойността на защитавания интерес.

Спорът в главното производство и преюдициалните въпроси

- 12 „Ем акаунт БГ“ предявява пред Софийски районен съд (България) иск срещу своя застраховател „Застрахователно акционерно дружество Армеец“ АД за сумата 16 112,32 български лева (BGN) (около 8 241 евро) за обезщетение по имуществена застраховка за кражба на лек автомобил, както и за обезщетение за забава в размер на законната лихва от 1 978,24 BGN (около 1 012 евро).
- 13 В исковата молба е включено искане на ищеца в главното производство да му бъде присъдено адвокатско възнаграждение, изчислено в съответствие със сключен преди това между ищеца в главното производство и неговия адвокат договор. Размерът на възнаграждението възлиза на 1 070 BGN (около 547 евро). Ответникът в главното производство твърди, че исканото възнаграждение е прекомерно и иска то да бъде намалено.
- 14 С решение от 16 февруари 2022 г. запитващата юрисдикция се произнася по спора, като уважава частично иска за обезщетение. Що се отнася до съдебните разноси, тя приема, че размерът на исканото адвокатско възнаграждение е прекалено висок, и го намалява на 943 BGN (около 482 евро).
- 15 В мотивите си, обосноваващи намаляването на адвокатското възнаграждение, запитващата юрисдикция се позовава на член 78, алинея 5 от ГПК, който позволява на сезирания съд да намали размера на дължимото адвокатско възнаграждение, ако съобразно действителната правна и фактическа сложност на делото той е прекомерен. Тази разпоредба обаче не позволява на съда да

определи по-малък от минимално определения размер съобразно член 36 от ЗАдв.

- 16 Тази юрисдикция също така приема, че от решение от 23 ноември 2017 г., ЧЕЗ Електро България и Фронтекс Интернешънъл (С-427/16 и С-428/16, ЕУ:С:2017:890), следва, че уредбата, установена в член 78, алинея 5 от ГПК във връзка с член 36 от ЗАдв, не противоречи на член 101, параграф 1 ДФЕС във връзка с член 4, параграф 3 ДЕС, ако се счита за необходима за осигуряване на изпълнението на легитимна цел. Посочената юрисдикция изтъква, че преследваната с тази уредба легитимна цел е осигуряването на качествени правни услуги за обществото. Тя счита, че въвеждането на минимален размер на възнаграждението може да преследва тази цел и да бъде пропорционално, когато то гарантира на адвоката достатъчен доход, който да му позволи да живее достойно, да предоставя качествени услуги и да се усъвършенства. Запитващата юрисдикция констатира, че brutната ставка, до която възнаграждението не е прекомерно по смисъла на националната правна уредба относно минималните възнаграждения, възлиза на 42 BGN (около 21 евро) на час.
- 17 Освен това тази юрисдикция посочва, че не споделя изводите в определение № 28 от 21 януари 2022 г. по дело № 2347/2021 на Върховния касационен съд (България), второ търговско отделение, с което по същество се приема, че „сами по себе си определените минимални възнаграждения не могат да попречат на който и да е адвокат да предлага услуги с посредствено качество“, тъй като следва да бъде съобразен и съвкупният ефект с действащите професионални и етични правила на адвокатурата.
- 18 Постановеното от запитващата юрисдикция решение по иска за обезщетение е обжалвано от двете страни в главното производство. Впоследствие ищецът в главното производство подава до запитващата юрисдикция и молба за преразглеждане на решението относно разноските, с мотива че адвокатското възнаграждение е определено под предвидените в националната правна уредба прагове.
- 19 Запитващата юрисдикция има съмнения относно начина, по който трябва да извърши тази проверка с оглед на уточненията, направени от Съда в решение от 23 ноември 2017 г., ЧЕЗ Електро България и Фронтекс Интернешънъл (С-427/16 и С-428/16, ЕУ:С:2017:890).

20 При тези обстоятелства Софийски районен съд (България) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

- „1) Следва ли чл. 101, пар. 1 ДФЕС, тълкуван по начина, указан в [р]ешението по съединени дела, С-427/16 и С-428/16, ЧЕЗ [Е]лектро България, да се разбира в смисъл, че националните съдилища могат да не приложат национална правна норма, според която съдът няма право да присъди срещу загубилата страна разноски за адвокатско възнаграждение в по-нисък от минимален размер, определен с наредба, приета само от съсловна организация на адвокатите като Висшия адвокатски съвет (България), когато същата не се свежда до постигането на легитимни цели, не само спрямо страните по договора, а и спрямо трети лица, които биха били осъдени да заплатят разноските по делото?
- 2) Следва ли чл. 101, пар. 1 ДФЕС, тълкуван по начина, указан в [р]ешението по съединени дела, С-427/16 и С-428/16, ЧЕЗ [Е]лектро България, да се разбира в смисъл, че легитимните цели, които оправдават прилагане на национална правна норма, според която съдът няма право да присъди срещу загубилата страна разноски за адвокатско възнаграждение в по-нисък от минимален размер, определен с наредба, приета от съсловна организация на адвокатите като Висшия адвокатски съвет (България), се предполага, че са определени от закона и съдът може да остави националната уредба без приложение, ако не установи, че в конкретния случай тези цели са надхвърлени, или обратно - следва да се изхожда от това, че националната правна уредба е неприложима, освен ако не се установи постигането на такива цели?
- 3) Съгласно чл. 101, пар. 1 ДФЕС във връзка с чл. 2 от Регламент (ЕО) № 1/2003 г. коя страна по граждански спор, в който се възлага на загубилата страна да заплати разноски, следва да установи наличието на легитимна цел и пропорционалността при провеждането ѝ чрез наредба относно най-ниските възможни размери на адвокатските възнаграждения, приета от съсловна организация на адвокатите, в случай, в който се иска намаляване на адвокатско възнаграждение поради прекомерност - тази, която иска присъждането на разноските, или загубилата страна, която иска намаляването на възнаграждението?
- 4) Следва ли чл. 101, пар. 1 ДФЕС, тълкуван по начина, указан в [р]ешението по съединени дела, С-427/16 и С-428/16, ЧЕЗ [Е]лектро България, да се разбира в смисъл, че когато делегира приемането на минимални цени чрез наредба на

съсловна организация на адвокатите, държавният орган като Народното събрание следва да посочи изрично специфични методи, по които да се определи пропорционалността на ограничението, или следва да възложи на съсловната организация да ги обсъди при приемането на наредбата (например в мотивите на проекта или други подготвителни документи), и съответно когато такива методи не са взети предвид, съдът следва да откаже да приложи наредбата, без да изследва конкретните размери, а наличието на обосновано обсъждане на такива методи да е достатъчно, за да се приеме, че уредбата се свежда до необходимото за изпълнението на поставените легитимни цели?

- 5) При отрицателен отговор на четвъртия въпрос, следва ли чл. 101, пар. 1 ДФЕС, тълкуван по начина, указан в [р]ешението по съединени дела, С-427/16 и С-428/16, ЧЕЗ [Е]лектро България, да се разбира в смисъл, че легитимните цели, които оправдават прилагане на национална правна норма, според която съдът няма право да присъди срещу загубилата страна разноски за адвокатско възнаграждение в по-нисък от минималния размер, определен с наредба, приета от съсловна организация на адвокатите като Висшия адвокатски съвет (България), и тяхната пропорционалност, следва да се преценяват от съда спрямо ефекта на конкретния предвиден за делото размер и, ако този размер надхвърля необходимото за постигане на целите, да откаже да го приложи, или съдът следва да изследва вида на заложените в наредбата критерии за определяне на размера и проявленията им в принципен план, и ако установи, че в определени случаи те могат да надхвърлят необходимото за постигане на целите, да откаже да приложи съответното правило във всички случаи?
- 6) Ако за легитимна цел на минималните възнаграждения е прието гарантирането на качествени правни услуги, допуска ли чл. 101, пар. 1 ДФЕС минимумите да се определят само въз основа на вида на делото (предмета на иска), материалния интерес по делото и отчасти броя проведени заседания, без отчитане на други критерии като наличие на фактическа сложност, приложими национални и международни разпоредби и други?
- 7) Ако отговорът на петия въпрос е, че националният съд следи дали легитимните цели за осигуряване на ефективна правна защита могат да обосноват приложение на правната уредба за минимален размер на възнагражденията за всеки процес поотделно, то по какви критерии съдът

следва да преценява пропорционалността на минималния размер на възнаграждението по конкретното дело, ако приеме, че минимум е уреден с цел гарантиране на ефективна правна защита в национален мащаб?

- 8) Следва ли чл. 101, пар. 1 ДФЕС във връзка с чл. 47, пар. 3 от Хартата на основните права да се тълкува в смисъл, че при преценката по седмия въпрос следва да бъдат съобразявани правила, одобрени от изпълнителната власт, за възнагражденията, които се заплащат от държавата на служебни адвокати, и — по силата на законово препращане — представляват максимума на възстановяването на спечелили делото страни, защитавани от юрисконсулт?
- 9) Следва ли чл. 101, пар. 1 ДФЕС във връзка с чл. 47 от Хартата на основните права да се тълкува в смисъл, че при преценката по седмия въпрос националният съд е длъжен да посочи размер на възнаграждение, който е достатъчен за постигане на целта за осигуряване на качествена правна защита и който да съпостави със следващия от правната уредба, и да изложи мотиви, с които да обоснове определения по негова преценка размер?
- 10) Следва ли чл. 101, пар. 2 ДФЕС във връзка с принципите за ефективност на вътрешните процесуални средства и забрана за злоупотреба с право да се тълкува в смисъл, че ако национален съд приеме, че решение на сдружение на предприятия нарушава забраните за ограничаване на конкуренцията, като определя минимални тарифи на членовете си, без да има основателни причини за допускане на такава намеса, е длъжен да използва приетите с това решение минимални тарифни ставки, тъй като същите отразяват действителните пазарни цени на услугите, за които се отнася решението, понеже всички лица, предоставящи съответната услуга, са длъжни да членуват в сдружението?“.

По преюдициалните въпроси

Предварителни бележки

- 21 С въпросите си запитващата юрисдикция иска да се установи дали и в каква степен, когато определят размера на подлежащите на възстановяване съдебни разноски за адвокатско възнаграждение, националните съдилища са обвързани от тарифа за минимални адвокатски възнаграждения, приета от съсловна организация на адвокатите, в която те членуват задължително по закон.

- 22 По същество тази юрисдикция иска да получи уточнения относно обхвата и естеството на контрола, който трябва да извърши в главното производство относно валидността на такава тарифа с оглед на забраната на картелите, предвидена в член 101, параграф 1 ДФЕС, съгласно по-специално тълкуването в решение от 23 ноември 2017 г., ЧЕЗ Електро България и Фронтекс Интернешънъл (С-427/16 и С-428/16, ЕУ:С:2017:890).
- 23 С това решение, постановено след две преюдициални запитвания относно тълкуването на член 101 ДФЕС, отправени от самата запитваща юрисдикция, Съдът, първо, постановява, че национална правна уредба като българската относно адвокатските възнаграждения, разглеждана по делото, по което е постановено посоченото решение, съгласно която, от една страна, адвокатът и неговият клиент не могат да договорят възнаграждение в по-нисък от минималния размер, определен с наредба, приета от сдружение на предприятия, каквото е професионалната организация на адвокатите, и от друга страна, сезираните национални съдилища нямат право да присъждат разноски за възнаграждение в по-нисък от минималния размер, би могла да ограничи конкуренцията в рамките на вътрешния пазар по смисъла на член 101, параграф 1 ДФЕС (решение от 23 ноември 2017 г., ЧЕЗ Електро България и Фронтекс Интернешънъл, С-427/16 и С-428/16, ЕУ:С:2017:890, т. 49 и 52).
- 24 Второ, след като се позовава на съдебната практика относно възможността да се приеме, че определено поведение, чийто ограничаващ конкуренцията резултат е присъщ на преследването на легитимни цели, не попада в обхвата на член 101, параграф 1 ДФЕС, установена по-специално в решение от 19 февруари 2002 г., Wouters и др. (С-309/99, ЕУ:С:2002:98) (наричана по-нататък „съдебната практика Wouters“), Съдът е приел, че с оглед на преписката, с която разполага, не е в състояние да прецени дали посочената национална правна уредба може да се счита за необходима за осигуряване на изпълнението на легитимна цел. Така той е постановил, че запитващата юрисдикция следва да прецени с оглед на общия контекст, в който наредбата на Висшия адвокатски съвет е приета или проявява последиците си, дали в светлината на всички относими обстоятелства, с които разполага, правилата, налагащи разглежданите в главните производства ограничения, могат да се считат за необходими за осигуряване на изпълнението на тази цел (решение от 23 ноември 2017 г., ЧЕЗ Електро България и Фронтекс Интернешънъл, С-427/16 и С-428/16, ЕУ:С:2017:890, т. 53—57).

- 25 Именно тази втора част от преценката на Съда е в центъра на въпросите на запитващата юрисдикция. Тази юрисдикция счита всъщност, че Съдът оставя на националния съд да прецени дали са допустими минимални прагове за цена на услуги, определени от орган на сдружение на предприятия, които предоставят тази услуга и имат антиконкурентен интерес, т.е. да формулира изключения от принципната забрана по член 101 ДФЕС. Тя отбелязва, че съдебната практика и националните разпоредби пораждат множество съмнения как следва да се приложи Наредба № 1 за минималните размери на адвокатските възнаграждения и по какъв начин да определи дали възнагражденията, чието възстановяване е възложено на загубилата страна, са неразумни.
- 26 В това отношение следва да се припомни, че в рамките на производство по член 267 ДФЕС, основаващо се на ясно разделение на правомощията между националните юрисдикции и Съда, ролята на последния се свежда до тълкуването на разпоредбите от правото на Съюза, във връзка с които е отправено запитването, в случая член 101, параграф 1 ДФЕС. Затова не Съдът, а запитващата юрисдикция следва да прецени в крайна сметка дали с оглед на всички релевантни обстоятелства, характеризиращи случая, разглеждан в главното производство, както и на икономическия и правен контекст, в който той се вписва, разглежданото споразумение има за своя цел ограничаването на конкуренцията (решения от 18 ноември 2021 г., *Visma Enterprise*, C-306/20, EU:C:2021:935, т. 51 и цитираната съдебна практика, и от 29 юни 2023 г., *Super Bock Bebidas*, C-211/22, EU:C:2023:529, т. 28).
- 27 Когато се произнася по преюдициално запитване обаче, Съдът може, въз основа на материалите по преписката, с която разполага, да даде пояснения, които да насочат запитващата юрисдикция при тълкуването и да ѝ помогнат да разреши спора (решение от 18 ноември 2021 г., *Visma Enterprise*, C-306/20, EU:C:2021:935, т. 52 и цитираната съдебна практика, и от 29 юни 2023 г., *Super Bock Bebidas*, C-211/22, EU:C:2023:529, т. 29).
- 28 В случая е необходимо да се внесат уточнения относно обхвата на направеното от Съда позоваване на съдебната практика *Wouters* в точки 53—55 от решение от 23 ноември 2017 г., *ЧЕЗ Електро България и Фронтекс Интернешънъл*, C-427/16 и C-428/16, EU:C:2017:890.
- 29 Всъщност от това позоваване може да се предположи, че дори поведение на предприятие, което води до ограничаване на конкуренцията „с оглед на целта“ по

смисъла на член 101, параграф 1 ДФЕС, каквото е хоризонталното определяне на задължителни минимални тарифи, може да избегне забраната, установена в тази разпоредба, евентуално във връзка с член 4, параграф 3 ДЕС, когато ограничаващият конкуренцията резултат, който произтича от него, е присъщ на преследването на легитимни цели.

- 30 Несъмнено от постоянната практика следва, че не всяко споразумение между предприятия или решение на сдружение на предприятия, което ограничава свободата на действие на предприятията, страни по това споразумение, или обвързани от спазването на това решение, попада непременно в обхвата на забраната по член 101, параграф 1 ДФЕС. Всъщност анализът на икономическия и правния контекст, в който се вписват някои от тези споразумения и решения, може да доведе до констатацията, първо, че те са обосновани от преследването на една или повече легитимни цели от общ интерес, които сами по себе си нямат антиконкурентен характер, второ, че конкретните средства, които се използват за постигането на тези цели, са действително необходими за постигането им, и трето, че дори да се окаже, че тези средства имат за присъщ резултат ограничаването или нарушаването, поне потенциално, на конкуренцията, този присъщ резултат не надхвърля необходимото, по-специално като премахва всякаква конкуренция (решение от 21 декември 2023 г., *European Superleague Company*, C-333/21, EU:C:2023:1011, т. 183).
- 31 Тази съдебна практика може да се приложи по-специално при наличие на споразумения или решения под формата на правила, приети от сдружение, като съсловни или спортно сдружение, с оглед на постигането на определени цели, свързани с етиката и деонтологията, и в по-широк смисъл, да регламентират упражняването на професионална дейност, ако съответното сдружение докаже, че са изпълнени така припомнените условия (вж. в този смисъл решения от 19 февруари 2002 г., *Wouters* и др., C-309/99, EU:C:2002:98, т. 97, от 18 юли 2006 г., *Меса-Медина* и *Мајсен/Комисия*, C-519/04 P, EU:C:2006:492, т. 42—48, и от 28 февруари 2013 г., *Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas*, C-1/12, EU:C:2013:127, т. 93, 96 и 97).
- 32 Посочената съдебна практика не може обаче да се прилага по отношение на поведение, което далеч не се изчерпва само с присъщия „резултат“ да ограничи, поне потенциално, конкуренцията, ограничавайки свободата на действие на някои предприятия, и има степен на вредност по отношение на тази конкуренция, която позволява да се приеме, че самата му цел е нейното предотвратяване,

ограничаване или нарушаване. Ето защо само ако след проверка на разглежданото в конкретен случай поведение се окаже, че то няма за цел предотвратяването, ограничаването или нарушаването на конкуренцията, по-нататък следва да се определи дали то може да попадне в обхвата на тази съдебна практика (решение от 21 декември 2023 г., *European Superleague Company*, C-333/21, EU:C:2023:1011, т. 186 и цитираната съдебна практика).

- 33 Следователно, що се отнася до поведение, което има за цел предотвратяването, ограничаването или нарушаването на конкуренцията, единствено на основание член 101, параграф 3 ДФЕС и при условие че са спазени всички предвидени в тази разпоредба условия, това поведение може да бъде освободено от забраната по член 101, параграф 1 ДФЕС. В случай, когато поведението, което нарушава последната разпоредба, е антиконкурентно с оглед на целта, а именно има достатъчна степен на вредност за конкуренцията, и освен това може да засегне различни категории ползватели или потребители, за целите на такова освобождаване следва по-специално да се определи дали и евентуално в каква степен, въпреки вредността му, това поведение оказва благоприятно въздействие върху всяка от тях (решение от 21 декември 2023 г., *European Superleague Company*, C-333/21, EU:C:2023:1011, т. 187 и 194 и цитираната съдебна практика).
- 34 От всички тези съображения следва, че макар в точки 51 и 53 от решение от 23 ноември 2017 г., *ЧЕЗ Електро България и Фронтекс Интернешънъл* (C-427/16 и C-428/16, EU:C:2017:890), Съдът да се е позовал и на съдебната практика *Wouters*, когато е налице национална правна уредба, предвиждаща хоризонтално споразумение относно цените, той го е направил единствено за да насочи запитващата юрисдикция, в случай че след преценка на всички факти по делото тя стигне до извода, че тази национална правна уредба придава задължителен характер на решение на сдружение на предприятия, което има единствено „за резултат“ ограничаването на конкуренцията. Всъщност от точки 56 и 57 от решение от 23 ноември 2017 г., *ЧЕЗ Електро България и Фронтекс Интернешънъл* (C-427/16 и C-428/16, EU:C:2017:890), следва, че Съдът е приел, че не разполага с всички данни относно общия контекст, в който наредбата на Висшия адвокатски съвет е приета или проявява последиците си.
- 35 На поставените от запитващата юрисдикция въпроси следва да се отговори с оглед на тези предварителни уточнения.

По първия въпрос

- 36 С първия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 101, параграф 1 ДФЕС трябва да се тълкува в смисъл, че ако установи, че наредба, която определя минималните размери на адвокатските възнаграждения и на която е придаден задължителен характер с национална правна уредба, противоречи на тази разпоредба, националният съд може да откаже да приложи тази национална правна уредба по отношение на страната, осъдена да заплати съдебните разноски за адвокатско възнаграждение, включително когато тази страна не е подписала никакъв договор за адвокатски услуги и адвокатско възнаграждение.
- 37 Според постоянната съдебна практика съгласно принципа на предимство на правото на Съюза, ако му е невъзможно да даде тълкуване на националната правна уредба, което да е в съответствие с изискванията на правото на Съюза, националният съд, натоварен в рамките на своята компетентност с прилагането на разпоредбите на правото на Съюза, е длъжен да гарантира пълното действие на изискванията на това право по отнесения до него спор, като при необходимост сам вземе решение да остави без приложение всяка национална уредба или практика, дори да е по-късна, която противоречи на разпоредба от правото на Съюза с директен ефект, без да е необходимо да иска или да изчаква премахването на тази национална уредба или практика по законодателен или друг конституционен ред (решение от 22 февруари 2022 г., RS (Действие на решенията на конституционен съд), C-430/21, EU:C:2022:99, т. 53 и цитираната съдебна практика).
- 38 Освен това следва да се припомни, че член 101, параграф 1 ДФЕС има директен ефект в отношенията между частноправните субекти и поражда права за правните субекти, които националните съдилища трябва да охраняват (решение от 6 октомври 2021 г., Sumal, C-882/19, EU:C:2021:800, т. 32 и цитираната съдебна практика).
- 39 Също така, ако национален съд установи, че ограниченията на конкуренцията, произтичащи от наредба за минималните размери на адвокатските възнаграждения, не могат да се считат за присъщи на преследването на легитимни цели, националната правна уредба, която придава задължителен характер на тази наредба, би била несъвместима с член 101, параграф 1 ДФЕС във връзка с член 4, параграф 3 ДЕС.
- 40 В такъв случай този съд е длъжен да не приложи спорната национална разпоредба. Всъщност, макар да е вярно, че член 101 ДФЕС засяга единствено

поведението на предприятията и не се отнася до законови или подзаконови мерки на държавите членки, това не променя факта, че този член, разглеждан във връзка с член 4, параграф 3 ДЕС, който установява задължение за сътрудничество между Съюза и държавите членки, задължава последните да не приемат или запазват в сила мерки, дори от законов или подзаконов характер, които могат да премахнат полезното действие на правилата на конкуренцията, приложими за предприятията (решение от 21 септември 2016 г., *Etablissements Fr. Colruyt*, C-221/15, EU:C:2016:704, т. 43 и цитираната съдебна практика).

- 41 С оглед на всички изложени по-горе съображения на първия въпрос следва да се отговори, че член 101, параграф 1 ДФЕС във връзка с член 4, параграф 3 ДЕС трябва да се тълкува в смисъл, че ако установи, че наредба, която определя минималните размери на адвокатските възнаграждения и на която е придаден задължителен характер с национална правна уредба, противоречи на посочения член 101, параграф 1, националният съд е длъжен да откаже да приложи тази национална правна уредба по отношение на страната, осъдена да заплати съдебните разноски за адвокатско възнаграждение, включително когато тази страна не е подписала никакъв договор за адвокатски услуги и адвокатско възнаграждение.

По въпроси от втори до девети

- 42 С въпроси от втори до девети, които следва да се разгледат заедно, запитващата юрисдикция иска да получи уточнения, на първо място, относно „легитимните цели“, на които трябва да отговаря национална правна уредба — съгласно която, от една страна, адвокатът и неговият клиент не могат да договорят възнаграждение в размер по-нисък от минималния, определен с наредба, приета от съсловна организация на адвокатите като Висшия адвокатски съвет, и от друга страна, съдът няма право да присъди разноски за възнаграждение в размер по-нисък от минималния — за да бъде в съответствие с член 101, параграф 1 ДФЕС, и на второ място, относно контрола, който този съд е длъжен да извърши в този контекст.
- 43 Посочената юрисдикция отбелязва, че въпреки липсата на позоваване на преследваната от българския законодател цел, няма съмнение, че тази цел е да се осигури качеството на предоставяните от адвокатите услуги. Тя обаче иска да се установи как и въз основа на какви параметри трябва да се преценява легитимността на посочената цел, както и дали разглежданата мярка, а именно

тарифата, с която се определят минимални размери на възнагражденията, е подходяща и пропорционална с оглед на същата цел.

- 44 В това отношение е важно да се припомни, че вече е постановено, че когато приема наредби за определяне на минималните размери на адвокатските възнаграждения, Висшият адвокатски съвет, чиито членове са само адвокати, избрани от други свои колеги адвокати, действа — без каквато и да било последваща санкция на държавен орган, и при липса на разпоредби, които биха могли да гарантират, че той действа като носител на публична власт — като сдружение на предприятия по смисъла на член 101 ДФЕС (решение от 23 ноември 2017 г., ЧЕЗ Електро България и Фронтекс Интернешънъл, C-427/16 и C-428/16, EU:C:2017:890, т. 47—49).
- 45 При това положение, доколкото въпроси от втори до девети се отнасят до условията за прилагане на съдебната практика *Wouters*, следва предварително да се провери с оглед на съображенията, изложени в точки 30—33 от настоящото решение, дали тази съдебна практика трябва да се приложи към решение на сдружение на предприятия, с което се определят минималните размери на адвокатските възнаграждения като разглежданото в главното производство.
- 46 За тази цел следва да се определи дали такова решение има само като присъщ „резултат“ поне потенциалното ограничаване на конкуренцията, като се ограничи свободата на действие на някои предприятия, или по отношение на тази конкуренция то има степен на вредност, позволяваща да се приеме, че има за „цел“ именно предотвратяването, ограничаването или нарушаването на посочената конкуренция.
- 47 Най-напред трябва да се припомни, че за да попада в обхвата на установената в член 101, параграф 1 ДФЕС забрана, дадено споразумение трябва да има „за своя цел или резултат“ предотвратяването, ограничаването или нарушаването на конкуренцията в рамките на вътрешния пазар. Съгласно постоянната практика след решение от 30 юни 1966 г., LTM (56/65, EU:C:1966:38), поради алтернативния характер на това условие, означен със съюза „или“, най-напред е необходимо да се разгледа самата цел на споразумението. Следователно, когато е установена антиконкурентната цел на дадено споразумение, не е необходимо да се разглежда резултатът от него за конкуренцията (решение от 29 юни 2023 г., Super Bock Bebidas, C-211/22, EU:C:2023:529, т. 31 и цитираната съдебна практика).

- 48 Трайно установено е, че основният правен критерий, за да се определи дали дадено споразумение, било то хоризонтално или вертикално, ограничава конкуренцията „с оглед на целта“ му, е следователно констатацията, че такова споразумение има само по себе си достатъчна степен на вредност за конкуренцията (вж. в този смисъл решения от 11 септември 2014 г., СВ/Комисия, С-67/13 Р, ЕУ:С:2014:2204, т. 57, и от 18 ноември 2021 г., *Visma Enterprise*, С-306/20, ЕУ:С:2021:935, т. 59 и цитираната съдебна практика).
- 49 За да се прецени дали този критерий е изпълнен, следва да се разгледат съдържанието на неговите разпоредби, преследваните с него цели, както и икономическият и правният му контекст. При преценката на този контекст следва също така да се вземе под внимание естеството на засегнатите стоки или услуги и реалните условия на функционирането и структурата на въпросния пазар или пазари (решения от 11 септември 2014 г., СВ/Комисия, С-67/13 Р, ЕУ:С:2014:2204, т. 53, и от 12 януари 2023 г., *HSBC Holdings* и др./Комисия, С-883/19 Р, ЕУ:С:2023:11, т. 107 и цитираната съдебна практика).
- 50 Що се отнася до решение на сдружение на предприятия, с което се определят минималните размери на адвокатските възнаграждения, както Съдът вече е постановил, че определянето на минимални размери на адвокатските възнаграждения и установяването им като задължителни с национална правна уредба като разглежданата в главното производство, е равнозначно на хоризонтално определяне на задължителни минимални тарифи, забранено от член 101, параграф 1 ДФЕС (решение от 23 ноември 2017 г., *ЧЕЗ Електро България* и *Фронтекс Интернешънъл*, С-427/16 и С-428/16, ЕУ:С:2017:890, т. 51 и цитираната съдебна практика).
- 51 Впрочем общоизвестно е, че за някои тайни действия като тези, които водят до хоризонтално ценообразуване, може да се счита, че е толкова вероятно да имат негативни последици по-специално за цената, количеството или качеството на стоките и услугите, че за целите на прилагането на член 101, параграф 1 ДФЕС може да се приеме, че не е необходимо да се доказват конкретните последици от тях за пазара. Всъщност опитът показва, че подобни действия водят до намаляване на производството и увеличаване на цените, при което се стига до лошо разпределяне на ресурсите в ущърб по-специално на потребителите (решение от 2 април 2020 г., *Budapest Bank* и др., С-228/18, ЕУ:С:2020:265, т. 36 и цитираната съдебна практика).

- 52 В този смисъл посоченото поведение трябва да се квалифицира като „ограничение с оглед на целта“, доколкото разкрива достатъчна степен на вредност по отношение на конкуренцията, независимо от размера на определената минимална цена.
- 53 Поради това, в съответствие с посочената в точка 32 от настоящото решение съдебна практика, такова ограничение в никакъв случай не може да бъде обосновано с преследването на „легитимни цели“ като тези, които се твърди, че се преследват с разглежданата в главното производство правна уредба относно минималните размери на адвокатските възнаграждения.
- 54 С оглед на всички изложени по-горе съображения на въпроси от втори до девети следва да се отговори, че член 101, параграф 1 ДФЕС във връзка с член 4, параграф 3 ДЕС трябва да се тълкува в смисъл, че национална правна уредба, съгласно която, от една страна, адвокатът и неговият клиент не могат да договорят възнаграждение в размер по-нисък от минималния, определен с наредба, приета от съсловна организация на адвокатите като Висшия адвокатски съвет, и от друга страна, съдът няма право да присъди разноски за възнаграждение в размер по-нисък от минималния, трябва да се счита за ограничение на конкуренцията „с оглед на целта“ по смисъла на тази разпоредба. При наличието на такова ограничение не е възможно позоваване на легитимните цели, които се твърди, че посочената национална правна уредба преследва, за да не се приложи към разглежданото поведение установената в член 101, параграф 1 ДФЕС забрана на ограничаващите конкуренцията споразумения и практики.

По десетия въпрос

- 55 С десетия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 101, параграф 2 ДФЕС трябва да се тълкува в смисъл, че ако установи, че наредба, която определя минималните размери на адвокатските възнаграждения и на която е придаден задължителен характер с национална правна уредба, нарушава забраната по член 101, параграф 1 ДФЕС, националният съд все пак е длъжен да използва предвидените в тази наредба минимални размери, доколкото те отразяват реалните пазарни цени на адвокатските услуги.
- 56 В това отношение и както следва от отговора на първия въпрос, ако установи, че наредба, която определя минималните размери на адвокатските възнаграждения, нарушава член 101, параграф 1 ДФЕС, националният съд е длъжен да откаже да

приложи националната правна уредба, която придава на тази наредба задължителен характер.

- 57 Освен това следва да се припомни, че тъй като член 101 ДФЕС е основна разпоредба, необходима за изпълнението на задачите, възложени на Съюза, и по-специално за функционирането на вътрешния пазар, авторите на Договора изрично са предвидили в член 101, параграф 2 ДФЕС, че споразуменията или решенията, които са забранени в съответствие с този член, са нищожни (вж. в този смисъл решения от 1 юни 1999 г., *Eco Swiss*, C-126/97, EU:C:1999:269, т. 36, и от 20 септември 2001 г., *Courage и Crehan*, C-453/99, EU:C:2001:465, т. 20 и 21).
- 58 Тази нищожност, на която може да се позове всеки, е задължителна за съда, щом са изпълнени условията за прилагане на член 101, параграф 1 ДФЕС и съответното споразумение не може да обоснове предоставянето на освобождаване по член 101, параграф 3 ДФЕС. Тъй като нищожността по член 101, параграф 2 ДФЕС има абсолютен характер, нищожно споразумение по силата на тази разпоредба няма действие в отношенията между договарящите страни и не може да се противопоставя на трети лица. Освен това нищожността може да засегне всички минали или бъдещи последици на съответното споразумение или решение (вж. в този смисъл решение от 20 септември 2001 г., *Courage и Crehan*, C-453/99, EU:C:2001:465, т. 22 и цитираната съдебна практика).
- 59 В случая запитващата юрисдикция иска да се установи дали не би била при всички положения задължена да прилага размерите, предвидени в Наредба № 1 за минималните размери на адвокатските възнаграждения, тоест дори ако тази наредба бъде обявена за нищожна по смисъла на член 101, параграф 2 ДФЕС. Тя обосновава този въпрос с факта, че сумите, предвидени в посочената наредба, отразяват реалните пазарни цени на адвокатските услуги, тъй като всички адвокати са длъжни да бъдат членове на сдружението, приело наредбата.
- 60 Важно е обаче да се подчертае, че цената на услуга, която е определена в споразумение или решение, прието от всички участници на пазара, не може да се счита за реална пазарна цена. Напротив, съгласуването на цените на услугите от всички участници на пазара, което представлява сериозно нарушение на конкуренцията по смисъла на член 101, параграф 1 ДФЕС, е пречка именно за прилагането на реални пазарни цени.

61 С оглед на всички изложени по-горе съображения на десетия въпрос следва да се отговори, че член 101, параграф 2 ДФЕС във връзка с член 4, параграф 3 ДЕС трябва да се тълкува в смисъл, че ако установи, че наредба, която определя минималните размери на адвокатските възнаграждения и на която е придаден задължителен характер с национална правна уредба, нарушава забраната по член 101, параграф 1 ДФЕС, националният съд е длъжен да откаже да приложи тази национална правна уредба, включително когато предвидените в тази наредба минимални размери отразяват реалните пазарни цени на адвокатските услуги.

По съдебните разноси

62 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноси. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (втори състав) реши:

- 1) **Член 101, параграф 1 ДФЕС във връзка с член 4, параграф 3 ДЕС трябва да се тълкува в смисъл, че ако установи, че наредба, която определя минималните размери на адвокатските възнаграждения и на която е придаден задължителен характер с национална правна уредба, противоречи на посочения член 101, параграф 1, националният съд е длъжен да откаже да приложи тази национална правна уредба по отношение на страната, осъдена да заплати съдебните разноси за адвокатско възнаграждение, включително когато тази страна не е подписала никакъв договор за адвокатски услуги и адвокатско възнаграждение.**
- 2) **Член 101, параграф 1 ДФЕС във връзка с член 4, параграф 3 ДЕС трябва да се тълкува в смисъл, че национална правна уредба, съгласно която, от една страна, адвокатът и неговият клиент не могат да договорят възнаграждение в размер по-нисък от минималния, определен с наредба, приета от съсловна организация на адвокатите като Висшия адвокатски съвет, и от друга страна, съдът няма право да присъди разноси за възнаграждение в размер по-нисък от минималния, трябва**

да се счита за ограничение на конкуренцията „с оглед на целта“ по смисъла на тази разпоредба. При наличието на такова ограничение не е възможно позоваване на легитимните цели, които се твърди, че посочената национална правна уредба преследва, за да не се приложи към разглежданото поведение установената в член 101, параграф 1 ДФЕС забрана на ограничаващите конкуренцията споразумения и практики.

- 3) Член 101, параграф 2 ДФЕС във връзка с член 4, параграф 3 ДЕС трябва да се тълкува в смисъл, че ако установи, че наредба, която определя минималните размери на адвокатските възнаграждения и на която е придаден задължителен характер с национална правна уредба, нарушава забраната по член 101, параграф 1 ДФЕС, националният съд е длъжен да откаже да приложи тази национална правна уредба, включително когато предвидените в тази наредба минимални размери отразяват реалните пазарни цени на адвокатските услуги.

Prechal
Passer

Biltgen

Wahl
Arastey Sahún

Обявено в открито съдебно заседание в Люксембург на 25 януари 2024 година.

Секретар

Председател на
състава